

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Гуманенко О.О.

*кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИТОКИ НАУКОВОГО РЕЦЕНЗУВАННЯ

Серед інших жанрів наукової літератури наукова рецензія займає особливе місце. Вона є єдиним жанром, покликанням якого є оцінювання наукових творів. В умовах розвитку сучасної академічної комунікації проблема наукового рецензування набуває неабиякого значення. Незважаючи на те, що рецензія все ще є невід'ємною складовою процесу опублікування наукових творів, все частіше її використовують лише формально, що призводить до негативних наслідків у формуванні нового наукового знання. У зв'язку з цим постає необхідність вивчення наукової рецензії, зокрема її місця в історії наукової літератури, що допоможе уявити реальний стан її функціонування.

Рецензія як жанр зароджується більше 300 років тому, що пов'язано з початком функціонування наукових товариств у XVII столітті та виникненням на їх теренах наукових журналів. Цей період був позначений значним зацікавленням науковою думкою. Активний науковий рух розпочався в Італії й розповсюдився на територіях Англії, Франції та Німеччини [7, с. 10–19]. Так, у Італії у 1601 році засновується Академія Лінкса (The Academia del Lincei), 1660 року в Англії починає діяти Лондонське Королівське Товариство (Royal Society of London), а 1666 року – Академія наук у Франції. Розпочинається друк наукової періодики. Перші в світі наукові журнали, що з'явилися у 1665 році («Журнал учених» (“Journal des Sçavans”) у Франції та «Філософські Записки» (“Philosophical Transactions”) у Англії, стали поштовхом до становлення системи рецензування у світовій науковій комунікації.

Цілком закономірно, що вивченням виникнення інституту рецензування зацікавилися закордонні дослідники. Ґрунтовному дослідженню історичних витоків рецензії присвячені праці відомого англійського дослідника – бібліографа Д. Кроніка (D. Kronick), а також статті Дж. К. Бернхема (J. C. Burnham) та Р. Спієра (R. Spier). Значну увагу приділяють питанню зародження рецензії та функціонуванню наукових товариств С. С. Сігелмен (S. S. Siegelman) та Д. Еткінсон (D. Atkinson). До цієї теми звертаються Х. Закермен (H. Zuckerman), Р. Р. Мертон (R. R. Merton), а також у А. Уеллер (A. Weller), побіжно історія процесу рецензування висвітлюється у статтях Л. К. Періш (L. C. Parish), С. ван Руєн (S. Van Rooyen), згадується у роботах таких авторів, як А. Церроні (A. Cerroni), К. Р. Тріггл (C. R. Triggle) Д. Дж. Тріггл (D. J. Triggle) та ін. Ні в якому разі не бажаючи применшити здобутки західних дослідників у вивченні історії наукової рецензії, все ж зауважимо, що незважаючи на значну кількість праць, присвячених цій темі, є відсутнім систематизоване дослідження витоків наукового рецензування.

Отже, об'єктом пропонованого дослідження є наукове рецензування, а предметом – виникнення наукової рецензії та її місце у системі наукових жанрів. Стаття має на меті розглянути історичні засади формування наукової рецензії, реалізації поставленої мети буде сприяти виконання таких завдань, як розгляд стану

вивчення історії наукового рецензування та визначення чинників, які сприяли появі і розвитку наукової рецензії.

Спочатку наукова інформація не мала великих обсягів і не виходила за межі наукових товариств, тому рецензії як такої не існувало, і лише редактор, як зазначають Л. К. Періш (L. C. Parish) [3, с. 6] та Р. Спаєр (R. Spier) [6, с. 357], міг вирішувати долю тих чи інших наукових досягнень. Але із розширенням кола наукових ідей редактору стає все важче залишатися компетентним у всіх тонкощах та особливостях предмета. До того ж товариства були надзвичайно популярними і престижними. І є зрозумілим, що завдання збереження репутації відіграло не останню роль в їхній роботі. Таким чином, із виникненням потреби не просто в оприлюдненні наукових результатів діяльності, а й у поширенні *якісного* наукового знання, постає питання про створення системи оцінювання якості наукових досліджень, залучення думки фахівців із певної галузі. Наприклад, Д. Кронік (D. Kronick) у своєму дослідженні «Рецензія у науковій журналістиці вісімнадцятого століття» ('Peer review in 18th century scientific journalism') вказує, що, хоча зародження рецензії часто асоціюється з Лондонським Королівським Товариством, все ж витoki рецензування слід шукати в сімнадцятому столітті та на початку вісімнадцятого століття, коли Единбурзьке Королівське товариство почало використовувати оцінювання наукових матеріалів для їх публікації у медичному журналі «Нариси та Спостереження» ('Essays and Observations') [2, с. 1321]. А у 1752 році у Лондонському Королівському товаристві лордом Макклесфілдом була запропонована ідея суттєвого поліпшення публікацій у журналі «Філософські Записки» ('Philosophical Transactions'), яка полягала у створенні комітету з прийняття наукових творів. Отже, саме у результаті усвідомлення відповідальності за публікації був організований 'Committee on Papers' (Комітет із наукових доповідей), який був уповноважений залучати до рецензування добре обізнаних у відповідній галузі науки членів товариства: «президент товариства (голова), віце-президент і секретарі становили незмінне членство комітету, які разом із іншими членами представляли цілу керівну раду». У наступному номері журналу, який з'явився у 1753 році вже під керівництвом комітету, широкий громадськості оголошувалося про принципи дії встановленого комітету [7, с. 518–520].

Таким чином, було встановлено систему, за допомогою якої редактор міг звернутися до кваліфікованих експертів для рецензування поданих наукових матеріалів. Матеріал публікувався лише за умови схвалення його редактором та рецензентами [5, с. 14]. Отже, журнал «Філософські записки» Лондонського королівського товариства, як стверджують Х. Закермен (H. Zuckerman) і Р. Р. Мертон (R. R. Merton) [9, с. 68–69], можна вважати *першим* науковим органом, де процес рецензування отримав певну форму, а сам інститут рецензування почав функціонувати офіційно.

Хоча фундамент процесу наукового рецензування був закладений ще у вісімнадцятому столітті, ще досить довго рецензія не була широко розповсюджена. Одна з причин полягала у зростанні кількості наукових журналів, які намагалися будь-якими силами забезпечити собі змістову наповнюваність і тому активно не використовували процес рецензування. Другою причиною були самі редактори, які надавали перевагу скоріше просуванню та захисту власних ідей, ніж контролю якості наукових матеріалів [4, с. 106].

Поширення та свого сучасного вигляду процес рецензування, на думку дослідників Дж. К. Бернхема [1, с. 1327] та А. Уеллер [8, с. 3–8], почав набувати вже після Другої світової війни, що було викликано науково-технічним прогресом, який розпочався на початку ХХ століття і продовжував набирати обертів, – і, відповідно, стрімким збільшенням кількості наукових робіт. Характерно, що до зростаючої

популярності рецензії, як і, власне, її народження, призвели розвиток науки, а також та гостра суспільна необхідність у врегулюванні масиву наукових творів, яка постає у середині ХХ століття.

Таким чином, виникнення рецензії як жанру було обумовлене розвитком науки і вимогами самого часу. Для того, щоб наукова рецензія, яка має такі глибокі витoki, нарешті зайняла достойне місце серед інших жанрів наукової періодики, необхідно пам'ятати, що рецензія на будь-яких етапах свого існування повинна відповідати потребам не лише наукової спільноти, а й суспільства в цілому, чим і зумовлюється перспектива наших подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Burnham J. C. The Evolution of Editorial Peer Review // Journal of the American Medical Association. – 1990. – Vol. 263, No. 10. – P. 1323–1329.
2. Kronick D. Peer review in 18th century scientific journalism // Journal of the American Medical Association. – 1990. – Vol. 263, No. 10. – P. 1321–1322.
3. Parish L. C. Peer Review: What Is It All About? // SKINmed: Dermatology for the Clinician. – 2008. – Vol. 7, Issue 1. – P. 6–7.
4. Rethinking Peer review: How the Internet Is Changing Science Journals // New Atlantis. – 2006. – No. 3. – P. 106–110.
5. Siegelman S. S. The Genesis of Modern Science: Contributions of Scientific Societies and Scientific Journals // Radiology. – 1998. – Vol. 208. – P. 9–16.
6. Spier R. The history of peer review process // Trends in Biotechnology. – 2002. – Vol. 20 (8). – P. 357–358.
7. Weld C. R. A History of the Royal Society, with Memoirs of the Presidents. – Volume the first. – London: John W. Parker, West Strand, 1848– 527 p.
8. Weller A. C. Editorial Peer Review: its Strength and Weaknesses. (ASIST monograph series) Medford NJ: American Society for Information Science and Technology, 2001. – 342 p.
9. Zuckerman H., Merton R. K. Patterns of Evaluation in Science: Institutionalization, Structure and Functions of the Referee System // Minerva. – 1991. – Vol. 9, No. 1. – P. 66–100.

Евсеев А.С.

кандидат экономических наук, доцент;

Валиёва О.В.

студент,

*Харьковский национальный экономический университет
имени Семёна Кузнеця*

ВЛИЯНИЕ ПРОМО-САЙТОВ НА СОЦИУМ

Социальная информатика – это, в первую очередь, направление, которое изучает производство, переработку, хранение и распространение всех видов информации в обществе, а также последствия его информатизации [3, с. 20].

На данный момент наше общество находится на пороге новой информационной эпохи, соответственно информационная экономика набирает обороты, а информационное общество находится в фазе своего становления.

Период становления проходит через информатизацию общества, а точнее её воздействие на социальные процессы (включая влияние на развитие и положение человека в обществе, на изменение социальных структур общества под влиянием информатизации).